

Ατομικότητα ως κύριο στοιχείο του σύγχρονου ανθρώπου και η ποιμαντική ευθύνη

Ερευνητική πρόταση

Το ενδιαφέρον για την έρευνά μας προέρχεται από το γεγονός ότι στο ποιμαντικό έργο της Εκκλησίας, μεγάλης σημασίας είναι η επιρροή που η κοινωνία ασκεί στους ανθρώπους. Κάθε εποχή και κάθε κοινωνία έχει τις ειδικότητές της οι οποίες μπαίνουν στη ζωή των ανθρώπων και διαμορφώνουν το ήθος, τα έθιμα, τις ανθρώπινες σχέσεις και τον τρόπο ζωής γενικά. Ένας ποιμήν δεν μπορεί να αγνοεί αυτά τα δεδομένα. Η παράδοση της Εκκλησίας μαρτυρεί ότι μιλώντας και κηρύσσοντας οι Πατέρες ήταν πάντα ευαίσθητοι σε αυτούς τους παράγοντες και προσπαθούσαν να τους καταλάβουν και να δώσουν την σωστή ερμηνεία των φαινομένων. Το ιστορικό πλαίσιο για τους Πατέρες ήταν ένα σημαντικό στοιχείο, και το βλέπουμε στην επικαιρότητα των έργων τους. Η πατερική θεολογία είναι η βασική πηγή και κριτήριο της μελέτης και των σκέψεων μας.

Η έννοια της ατομικότητας και τα φαινόμενα που σχετίζονται με αυτή είναι μεγάλης σημασίας στο σημερινό κόσμο, σχετικά και η βαρύτητά τους για την ποιμαντική. Σύγχρονος άνθρωπος βιώνει την ατομική του ταυτότητα με ένα ιδιαίτερο τρόπο που έχει να κάνει με την κυριαρχούσα κοινωνική νοοτροπία. Μια μελέτη η οποία θα προσπαθούσε να εξετάζει αυτό το έδαφος και να δείξει πιθανότητες αντιμετώπισης και προσεγγίσεως από την πλευρά της ποιμαντικής ψυχολογίας και θεολογίας πιστεύουμε πως μπορεί να είναι χρήσιμη και να συμβάλλει όσο στο ακαδημαϊκό χώρο τόσο και στο χώρο της ποιμαντικής πράξεως.

Η ποιμαντική μέριμνα βρίσκεται στο κέντρο της εκκλησιαστικής ζωής γιατί είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την Θεία Λειτουργία. Η Θεία Λειτουργία, η οποία είναι η ουσία της Εκκλησίας – του σώματος του Χριστού, είναι η μόνη σωστή προοπτική για την ερμηνεία και κρίση της σύγχρονης ατομιστικής τάσης. Κάθε άνθρωπος είναι προσκεκλημένος να γίνει μέλος της εκκλησιαστικής κοινότητας. Χρειάζεται όμως να μεταμορφώνει την ατομικότητά του η οποία είναι επηρεαζόμενη από το πνεύμα του κόσμου και διάφορων κοινωνικών τάσεων. Εδώ είναι η κεντρικές ερωτήσεις οι οποίες θέτουμε για την μελέτη μας: τι είναι η ατομικότητα του σύγχρονου ανθρώπου, τι σημαίνει για την ποιμαντική μέριμνα της Εκκλησίας, ποιες είναι οι συνέπειες της και ποια είναι η κατάλληλη προσέγγιση του ποιμένα σχετικά με αυτό το θέμα;

Το γενικό σχέδιο της διατριβής

Η έρευνά μας ξεκινάει με τον ορισμό των βασικών εννοιών που σχετίζονται με το θέμα μας στην κοινωνιολογία και ψυχολογία (και οι δυο αυτές τις επιστήμες είναι κρίσιμες για σωστή κατανόηση του φαινομένου του ατομικισμού). Μια σωστή προσέγγιση πρέπει να περιλαμβάνει στην αρχή ένα καθορισμό των ορών. Η ορολογία η οποία θα είναι στο κέντρο των ενδιαφερόντων από την αρχή της μελέτης μας είναι *η ατομικότητα, ο ατομικισμός, η ελευθερία, το εγώ και η αυτονομία*. Αυτές οι έννοιες και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στην σημερινή κοινωνία δείχνουν μια εσωτερική ταυτότητα αυτής της κοινωνίας.

Το κεντρικό ζήτημα του πρώτου μέρους της εργασίας είναι να θέτουμε μια ακριβής εικόνα των φαινομένων όπως την βρίσκουμε στους συγκεκριμένους επιστημονικούς κλάδους. Ξεκινάμε πρώτα με κάποιες σημαντικές προϋποθέσεις θεωρητικού τύπου οι οποίες έχουν την πηγή τις σε συγκεκριμένα ρεύματα πολιτικής φιλοσοφίας και κοινωνικής θεωρίας. Στην συνέχεια θα προσπαθήσουμε να παρατηρήσουμε πως βιώνει ο σύγχρονος άνθρωπος την καθημερινότητά του και ποιες είναι η συνήθειες και ψυχολογικές τάσεις που προέρχονται από αυτό το τρόπο ζωής.

Όπως λέχθηκε πριν, μια βασική προϋπόθεση είναι η επιρροή που ασκεί το κοινωνικό πλαίσιο στην ψυχολογία του ανθρώπου. Για αυτό είναι απαραίτητο να ερευνήσουμε αυτό το πλαίσιο, και να το κάνουμε σε δυο επίπεδα – επίπεδο των ιδεών (δηλαδή να δούμε που βρίσκονται οι ρίζες των εννοιών που συμμετέχουν στην δημιουργία των καινούργιων κοινωνικών μοντέλων, σε ποια φιλοσοφική και κοινωνική κίνηση ή σε ποιον συγγραφέα), και επίπεδο της δομής, της οργάνωσης και εξέλιξης της καθημερινής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου (δηλαδή να ερευνήσουμε η γενικές συνθήκες ζωής σε όλες της πτυχές της). Στην συνέχεια, με τα δεδομένα που βρήκαμε, μπορούμε να περάσουμε στην έρευνά της συγκεκριμένης τάσεως στην ψυχολογία του σύγχρονου ανθρώπου η οποία είναι επηρεασμένη από αυτά τα δεδομένα.

Η πρώτη φάση λοιπόν είναι η μελέτη της γένεσης της σημερινής κοινωνικής καταστάσεως, η οποία μας φέρνει αναπόφευκτα στην εποχή του Διαφωτισμού στην Δυτική Ευρώπη. Η εποχή αυτή είναι σημαντική επειδή οι βασικές ιδέες που διέπουνε την ανάπτυξη και διαμόρφωση της κοινωνίας και ανθρώπινης ζωής πηγάζουν από αυτή. Δεν είναι δυνατόν να πετύχουμε μια σωστή ερμηνεία των θεμάτων που μας ενδιαφέρουν αν παραβλέψουμε της ροές

σκέψεως στην πολιτική φιλοσοφία που αλλάξαν το Δυτικό κόσμο, διότι πίσω από της δομές και συστήματα πάντα υπάρχει μια θεωρία, μια ανθρώπινη σκέψη που δίνει σημασία και δείχνει την κατεύθυνση και το στόχο μιας κοινωνίας. Αυτά τα θεωρητικά δεδομένα είναι μια έκφραση αλλαγής η οποία γέννησε τον σύγχρονο κόσμο, ύστερα από την εποχή του Διαφωτισμού. Σε αυτό το κόσμο οι εκδηλώσεις της ατομικότητας και ατομικισμού γίνονται όλο και πιο δυνατές.

Εδώ θα αναφέρουμε η πιο σημαντικές ιδέες και σκέψεις που πρέπει να εξετάζουμε:

-Πρώτο σημαντικό φαινόμενο το οποίο είναι απαραίτητο για να καταλάβουμε τον μοντερνισμό είναι η εκκοσμίκευση. Με την εκκοσμίκευση ξεκινάει μια διαδικασία η οποία ως αποτέλεσμα έχει χωρισμό της θρησκείας και κοινωνίας. Όλα τα θρησκευτικά θέματα περνάνε στο χώρο της ιδιωτικής ζωής, και έτσι η ευθύνη για θρησκευτικοί ζωή γίνεται όλο και πιο ατομικό θέμα. Στους ανθρώπους οι οποίοι βιώνουν μια παρόμοια κοινωνική κατάσταση συχνά δημιουργούνται δυσκολίες όταν προσπαθούν να ενσωματωθούν στην εκκλησιαστική κοινότητα αφού έχουν συνηθίσει να κλείνουν την θρησκευτικότητα τους στο ιδιωτικό τους χώρο. Έτσι έγινε μια διαστροφή της πνευματικότητας η οποία στη σημερινή κοινωνία (και ιδιαίτερα Δυτική) είναι συχνά εξατομικευμένη, είναι το ατομικό βίωμα της ενότητας με τον «Θεό» χωρίς την ανάγκη για οτιδήποτε είδος εκκλησιαστικής κοινότητας.

-Ύστερα, έχουμε από την εποχή του Διαφωτισμού δυνατή επιμονή στην ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μετά από τα ιστορικά γεγονότα του Μεσαίωνα στην Δυτική Ευρώπη, αυτή η μάχη για τα δικαιώματα του ανθρώπου, στην ουσία της, είναι μια πρόοδος. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι σε όλες της εκφράσεις της και στην μεταγενέστερη ανάπτυξη τους δεν υπάρχουν εκτροπές. Με τα χρόνια, και ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, αυτή η κίνηση πέρασε από την προστασία του ανθρώπου στην προστασία και την νομιμοποίηση οποιονδήποτε καπρίτσιων η φιλελεύθερων επιθυμιών. Σε αυτή την ερμηνεία και χρήση τα ανθρωπινά δικαιώματα απειλούν να γίνουν ένα όπλο στο χέρι του εγωισμού και φιλελευθερισμού. Μας φαίνεται σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι αυτό που τονίζεται στην συζήτηση είναι τα δικαιώματα του ατόμου.

-Με την φιλοσοφία του Ιμμάνουελ Καντ η ιδέα της αυτονομίας αποκτά μεγαλύτερη σημασία. Αν και ο Καντ έκανε προσπάθεια στα έργα του να κτίσει μια σταθερή βάση της ηθικής, η οποία θα αποφύγει με αυτό το τρόπο η απειλή της ρευστότητας και σχετικότητας, μεταγενέστερη εκμετάλλευση του όρου *αυτονομία* θα τον απομακρύνει από την πρωτότυπη ιδέα

του Καντ. Η αυτονομία θα γίνει μια ιδέα που ενισχύει της εγωιστικές τάσεις του ανθρώπου στην πλουραλιστική κοινωνία.

Στην συνέχεια της έρευνας μπαίνουμε στο πλαίσιο της πράξεως, δηλαδή στην ζωή των σύγχρονων ανθρώπων, όπου θέλουμε να εντοπίσουμε της επιρροές στην ψυχολογία και συμπεριφορά τους. Αυτή η ζωή περνάει σε μια ιδιαίτερη κλίμα νεοτερηκοτητας και μετανεοτερηκοτητας. Είπαμε πριν ότι οι αλλαγές και δεδομένα της πολιτικής φιλοσοφίας και θεωρίας επηρεάζουν την κοινωνία. Σε αυτή την φάση θα προσθέσουμε και ερευνήσουμε κάποια από τα συγκεκριμένα στοιχεία ζωής του σύγχρονου ανθρώπου οι οποία είναι κρίσιμα για διαμόρφωση της ατομικότητας του.

Κάποια από τα σημαντικά στοιχεία της ζωής του σύγχρονου ανθρώπου είναι τα εξής:

-Μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού μένει στις μεγάλες πόλεις που εμφανίζεται όλο και περισσότερο η τάση για απομόνωση. Ο ρυθμός της καθημερινότητας συχνά δεν αφήνει χρόνο και ευκαιρία για βαθιά καλλιέργησει των προσωπικών σχέσεων.

-Το οικονομικό στοιχείο παίζει σημαντικό ρόλο με ένα τρόπο που δεν υπήρξε πριν την γέννηση του καπιταλισμού. Οι άνθρωποι αναγκάζονται να εξασφαλίσουν ένα οικονομικό επίπεδο αφού η νοοτροπία του καπιταλισμού ταυτίζει τον άνθρωπο με της δίκες του οικονομικές δυνατότητες. Για να πέτυχουν αυτό, πρέπει πρώτα να αφιερώσουν αρκετό χρόνο για καλή και σωστή (από την προοπτική της αγοράς βέβαια) μόρφωση, και μετά να δουλεύουν σκληρά για να εξασφαλίσουν μια οικονομική ανεξαρτησία. Συχνά αυτή η διαδικασία οδηγεί στον εγωκεντρισμό και αυτάρκεια.

-Ενας σχετικά νέος παράγοντας είναι ο χώρος των μέσων μαζικής ενημέρωσης και συγκοινωνίας, και το διαδίκτυο. Μπορεί να μην φανεί τόσο σημαντικό αυτό το στοιχείο, αλλά η έρευνες δείχνουν ότι η επιρροή του είναι όντως μεγάλη, και ιδιαίτερα στους νέους ανθρώπους. Σε αυτό το χώρο δημιουργείται μια ψηφιακή ταυτότητα και μια εικονική ζωή γύρο από αυτήν την ταυτότητα. Η επιθυμία για την κοινωνική αποδοχή η οποία σε πολλές περιπτώσεις σχετίζεται με τα μοντέλα της φυσικής ομορφιάς σεξουαλικού τύπου οδηγεί στον ναρκισσισμό και έντονη επιμονή στην αξία της δικής εξωτερικής εμφάνισης και κοινωνικού επιπέδου.

Για να κλείσουμε το πρώτο μέρος της έρευνάς μας, θα αφιερώσουμε ένα κεφάλαιο στην εξέταση της ατομικότητας και ατομικιστικής τάσεως από την προοπτική της ψυχολογίας. Αφού

έχουμε μια λεπτομερείς εικόνα των κοινωνικών συνθήκων που επιδρούν στον άνθρωπο, στην συνέχεια θα τον προσεγγίζουμε για να δούμε πως ακριβώς λειτουργεί μια ατομιστική ψυχολογία, ποιες είναι θετικές και ποιες αρνητικές συνέπειές της. Από μια πλευρά, κάθε άνθρωπος έχει την ιδιοσυγκρασία του, την ταυτότητά του και εσωτερική ζωή, τα φαινόμενα που τον κάνουν άτομο. Αυτά όμως δεν είναι πάντα υγιές, και σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να τον εμποδίζουν στην σωστή ψυχο-κοινωνική λειτουργία.

Έχοντας εξετάσει τις πιο σημαντικές πτυχές της ατομικότητας, στο δεύτερο μέρος της διατριβής προχωράμε με την εξέτασή της κάτω από το πρίσμα της ποιμαντικής θεολογίας, δηλαδή της παραδόσεως και της ζωντανής εμπειρίας της Εκκλησίας. Αυτό είναι η κεντρική μας ερώτηση και απασχόληση. Η ποιμαντική ευθύνη σημαίνει ότι ο ποιμένας είναι καλεσμένος να δεχτεί τον άνθρωπο και να του βοηθήσει στην μεταμόρφωση του εγωισμού και των παθών. Μόνο με αυτό το τρόπο, δηλαδή προσπαθώντας ειλικρινά να ξεπεράσει το πνεύμα αυτού του κόσμου, είναι δυνατόν ο άνθρωπος να ενσωματωθεί στην εκκλησιαστική κοινότητα.

Ποια είναι βασικά κριτήρια για την διάκριση της ατομικότητας και ατομιστικής τάσεως;

Πρώτο κριτήριο της εκκλησιαστικής ζωής είναι το γεγονός ότι η Εκκλησία είναι μια κοινότητα των πιστών και αυτή την ταυτότητά της είναι οντολογική και όχι απλώς φαινομενική. Άνθρωποι στην Εκκλησία είναι μέλη του σώματος του Χριστού. Η ατομική ταυτότητα του ανθρώπου δεν χάνεται στην κοινότητα των πιστών, αλλά το να είναι κάποιος μέλος της Εκκλησίας γίνεται αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητάς του.

Το δεύτερο κριτήριο είναι η αγάπη ως κέντρο και βασική πηγή των σχέσεων στην κοινότητα. Ο ποιμένας είναι καλεσμένος να προσεγγίζει τον άνθρωπο με αγάπη και έτσι του μαρτυρεί το πνεύμα της εκκλησιαστικής ζωής. Με το μέτρο της αγάπης χρειάζεται να διακρίνει κανείς τα θελήματα του. Απέναντι της ατομικότητας στην Εκκλησία είναι η αγάπη.

Το τρίτο βασικό κριτήριο στην πνευματική ζωή είναι η θυσία, η οποία προέρχεται από την αγάπη. Η αληθινή αγάπη δεν μπορεί να υπάρχει παράλληλα με τον εγωισμό και ναρκισσισμό ακριβώς για αυτό το λόγο – η αγάπη χωρίς θυσία, η αγάπη η οποία δεν μπορεί να ξεπεράσει το εγώ δεν μπορεί να πετύχει τον στόχο της χριστιανικής ζωής.

Απόσπασμα από τη βιβλιογραφία:

Βασίλειος Θερμός, *Άνθρωπος μόνος και μπερδεμένος ψάχνει. Το αίνιγμα, ο πόνος και η ευλογία της σχέσης*, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2009.

Βασίλειος Θερμός, *Ξεκλειδώνοντας τις σχέσεις*, Εκδόσεις Αρχονταρίκι, Αθήνα 2018.

Βασίλειος Θερμός, *Άνθρωπος στον ορίζοντα*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2011.

Βασίλειος Θερμός, *Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης*, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 1996.

Εμμανουήλ Κλάψης, *Ορθόδοξες εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο*, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 2006.

Ιωάννης Σ. Πέτρου, *Χριστιανισμός και κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων του Χριστιανισμού με την κοινωνία και τον πολιτισμό*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004.

Ιωάννης Κορναράκης, *Εγχειρίδιον ποιμαντικής ψυχολογίας*, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί, 2011.

Ιωάννης Κορναράκης, *Στοιχεία νηπτικής ψυχολογίας*, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί, 2017.

Ιωάννης Κορναράκης, *Θέματα ποιμαντικής ψυχολογίας*, Εκδόσεις Κυριακίδη Αφοί, 2009.

Μάριος Μπέγζος, *Ευρωπαϊκή φιλοσοφία της θρησκείας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 2007.

Fondée par M. Viller, F. Cavallera, J. De Guibert, S.J., continué par A. Rayez, A. Derville et A. Solignac, S.J., *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique, doctrine et histoire, tome IX*, Beauchesne, Paris, 1976.

Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Universiti of Chicago Press, Chicago, 2002.

Alain Touraine, *Critique de la modernité*, Farard, Paris 1992.

Antony Kenny, *A new history of western philosophy volume 3, The rise of modern philosophy*, Clarendon Press, Oxford, 2006.

Claude S. Fischer, *Paradoxes of American Individualism*, Sociological Forum, Vol. 23, No. 2, June 2008.

Gerard Percheron, *Sur l'individu*, Editions de Seuil, Paris, 1987.

Giddens Anthony, *Modernity and Self-Identity*, Polity Press, Cambridge, 1991.

Gilles Lipovetsky, *L'ère du vide, essais sur l'individualisme contemporain*, Folio, Paris, 1993.

Jaan Valsiner, *Culture in Minds and Societies*, Sage Publications, Worcester – New Delhi, 2006.

Marvin Perry, Margaret Jacob, James Jacob, Myrna Chase, Theodore Von Laue, *Western Civilization, ideas, politics, and society, vol. 2*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, New York, 2009.

Nicole Aubert (dir.), *L'individu hypermoderne*, Éditions érès, Toulouse 2017.

Norbert Elias, *Society of Individuals*, Continuum International Publishing Group, New York, 2001.

Paul Veyne, Jean-Pierre Vernant, Louis Dumont, Paul Ricoeur, Françoise Dolto, Francisco Varela,

Sergey Khoruzhy, *The Crisis of the European Man and the Resources of Christian Anthropology*, *Istina* LII (2007), p. 38-45.

Vladislav Sveshnikov, *Personne et mondialisation dans le contexte éthique*, *Istina* LII (2007), p. 96-204.